

РОЗДІЛ 3 ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.2:349.7(477)

СПВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ПРАВОВИЙ СТАТУС» ТА «ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ» АТОМНИХ ЕЛЕКТРИЧНИХ СТАНЦІЙ УКРАЇНИ ТА «ЕНЕРГОАТОМУ»

Сіра І.В.,
викладач

Чернігівський національний технологічний університет

Стаття присвячена дослідженню теоретичного визначення таких понять, як «правовий статус» та «правосуб'єктність» атомних електричних станцій України та державного підприємства «НАЕК «Енергоатом», для того щоб зрозуміти, як ці два поняття взаємопов'язані, а також якими внутрішньогосподарськими зв'язками пов'язані між собою атомні електричні станції та державне підприємство «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом». Також досліджені підходи до цих понять різних учених-правознавців, зроблені висновки про правовий статус атомних електричних станцій України та державного підприємства «НАЕК «Енергоатом».

Ключові слова: державне підприємство «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом», атомні електричні станції України, Запорізька АЕС, Рівненська АЕС, Южно-Українська АЕС та Хмельницька АЕС.

Sira I.V. / СООТНОШЕНИЕ ПОНЯТИЙ «ПРАВОВОЙ СТАТУС» И «ПРАВОСУБЪЕКТНОСТЬ» АТОМНЫХ ЭЛЕКТРИЧЕСКИХ СТАНЦИЙ УКРАИНЫ И «ЭНЕРГОАТОМА» / Черниговский национальный технологический университет, Украина

Статья посвящена исследованию теоретического определения таких понятий, как «правовой статус» и «правосубъектность» атомных электрических станций и государственного предприятия «НАЭК «Энергоатом», для того чтобы понять, как эти два понятия взаимосвязаны, а также какими внутривозможными связями связаны между собой атомные электрические станции и государственное предприятие «Национальная атомная энергогенерирующая компания «Энергоатом». Также исследованы подходы к этим понятиям разных учёных-правоведов, сделаны выводы о правовом статусе атомных электрических станций Украины и государственного предприятия «НАЭК «Энергоатом».

Ключевые слова: государственное предприятие «Национальная атомная энергогенерирующая компания «Энергоатом», атомные электрические станции Украины, Запорожская АЭС, Ривненская АЭС, Южно-Украинская АЭС и Хмельницкая АЭС.

Sira I.V. / VALUE CONCEPTS OF «LEGAL STATUS» AND «LEGAL» NUCLEAR POWER PLANTS IN UKRAINE AND ENERGOATOM / National Technological University of Chernigov, Ukraine

The article investigates theoretical definition of concepts such as «legal status» and «legal personality» nuclear power plants in Ukraine and the State Enterprise «of» Energoatom «in order to understand how these two concepts are interrelated internal economic relations. Ukraine nuclear power plants are separate units of the state enterprise «National Nuclear Energy Generating Company» Energoatom «. Legal status – it is a complex concept for the structure in which no single legal literature established opinions. Under the legal status (from the Latin word «status», which literally means «position», «state») usually refers to a set of rights and obligations of individual and legal persons.

In legal theory this category fully investigated concerning the legal status of a person, an individual. The most common here is the definition of the legal status of a statutory system and state-guaranteed rights, freedoms and lawful interests of individuals and obligations. The legal status of participants in economic relations associated with legal personality, property that is to be the subject of commercial law, the bearer of subjective legal rights and obligations, take responsibility for their inadequate performance and be able to protect them from possible attacks, but does not match it.

The concept of «legal status» in its broader meaning than «legal personality», which is its foundation.

The article investigated the legal status and Energoatom nuclear power stations as well as the conclusions that the concept of «legal status», in addition to its rights and obligations are questions of formation and termination of the subject, the conditions of its organization and activities, the legal question forms management, structure, property base, and other responsibilities that characterize the position of the subject in the economic relations.

The author draws conclusions that are part of the economic competence of the legal status of the entity and that the legal status of nuclear power plants is much narrower than the legal status of state enterprise «National Nuclear Energy Generating Company» Energoatom «.

Key words: State Enterprise «National Nuclear Energy Generating Company» Energoatom «nuclear power plants Ukraine, Zaporizhzhya NPP, Rivne NPP, Yuzhno-Ukrayins'ka NPP and Khmelnytsky NPP.

Атомні електричні станції України (далі – АЕС) є відокремленими підрозділами державного підприємства «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом» (далі – ДП «НАЕК «Енергоатом»). Правовий статус юридичних осіб достатньо повно висвітлений у юридичній літературі і регламентований у нормативних актах. Чинне законодавство дозволяє підприємствам створювати відокремлені підрозділи для розширення сфери їхньої діяльності. Водночас правове регулювання діяльності відокремлених підрозділів практично не здійснюється.

В Україні питання створення та діяльності певних видів підприємств висвітлювалися в роботах О. Вінник, О. Щербини, В. Мамутова, Н. Санахметової, Г. Пронської та інших вчених-правознавців.

Правовий статус підприємств регулюють Господарський та Цивільний кодекси України, що вступили в дію 1 січня 2004 року, Закони України «Про господарські товариства» (редакція від 18.05.2013), «Про кооперацію» (редакція від 19.01.2013), «Про сільськогосподарську кооперацію» (редакція від 19.01.2013), інші законні та підзаконні нормативно-правові акти.

Щоб краще зрозуміти внутрішньогосподарські зв'язки між державним підприємством «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом» та АЕС України як відокремленими підрозділами цього підприємства, проаналізуємо поняття «правовий статус» та «правосуб'єктність» атомних електричних станцій України та «Енергоатому».

Метою статті є дослідження теоретичного визначення таких понять, як «правовий статус» та «правосуб'єктність»

АЕС України та ДП «НАЕК «Енергоатом», у світлі діючого законодавства та у з'ясуванні підходів до цих понять учених-правознавців.

Правовий статус – це досить складне поняття, щодо структури якого в юридичній літературі немає єдиної усталеної думки. Під правовим статусом (від латинського слова «статус», що буквально означає «положення», «стан») звичайно розуміють сукупність прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб [1, с. 44].

У теорії права дана категорія найповніше досліджена щодо правового статусу особи, індивіда. Найпоширенішим тут є визначення правового статусу як системи законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів і обов'язків особи [2, с. 70; 3, с. 655].

На такому ж розумінні ґрунтується підхід до поняття правового статусу учасників господарських відносин і в теорії господарського права, зокрема в монографіях А.Г. Бобкової та Р.Ф. Гринюка [4, с. 148; 5, с. 54-55]. При цьому правовий статус учасника господарських відносин тісно пов'язується з його правосуб'єктністю, тобто властивістю бути суб'єктом господарського права, носієм суб'єктивних юридичних прав та обов'язків, нести відповідальність за їх неналежне виконання та мати можливість захищати їх від можливих посягань [6, с. 68; 7, с. 198], але не співпадає з нею [8, с. 5].

Поняття «правовий статус» як юридично закріплене положення суб'єкта в суспільстві за своїм змістом ширше, ніж «правосуб'єктність», яка складає його основу. Правовий статус учасника господарських відносин визначається всією сукупністю його прав та обов'язків, необхідних для вирішення різних господарських питань, і саме ці права та обов'язки визначають його місце в системі господарських відносин, регулюють його діяльність [9, с. 172].

Характеризуючи суб'єкт господарювання, В.С. Щербина відмічає його третьою ознакою господарську компетенцію (сукупність його прав та обов'язків), яку цей суб'єкт реалізує при здійсненні господарської діяльності, набуваючи при цьому нових прав і обов'язків. Цю ознаку суб'єкта господарського права в літературі називають ще господарською правосуб'єктністю. Суб'єкт господарського права має засновану на законі можливість набувати від свого імені майнові та особисті немайнові права, вступати в зобов'язання, виступати в судових органах. Правосуб'єктність суб'єкта господарювання доктринально визначається як господарська компетенція, тобто сукупність встановлених законодавством і набутих у господарських правовідносинах прав і обов'язків [10, с. 95].

Як слушно відзначає В.С. Щербина, під правовим статусом суб'єкта господарювання слід розуміти сукупність економічних, організаційних та юридичних ознак учасника відносин у сфері господарювання, встановлених у законодавстві (закріплених в іншій правовій формі), що дозволяють індивідуалізувати його шляхом виділення з-поміж інших осіб – суб'єктів правовідносин – і кваліфікувати як суб'єкта господарського права [11, с. 7]. До елементів (ознак) правового статусу суб'єкта господарювання В.С. Щербина відносить його: 1) мету і завдання; 2) вид та організаційно-правову форму; 3) порядок утворення і державної реєстрації; 4) правовий режим майна; 5) основний вид діяльності; 6) характер прав і обов'язків (повноважень); 7) юридичну відповідальність; 8) порядок припинення [11, с. 243].

Спочатку дослідимо мету та предмет діяльності ДП «НАЕК «Енергоатом». Згідно зі Статутом цього підприємства (п. 2.1), основною метою його діяльності є виробництво електроенергії, забезпечення безпечної експлуатації атомних електростанцій, поліпшення енергопостачання народного господарства і населення, підвищення ефективності роботи атомних електростанцій, а також у межах своєї компетенції забезпечення постійної готовності України до швидких ефективних дій у разі виникнення аварій

на підприємствах атомної енергетики, радіаційних аварій у промисловості.

Основними напрямками діяльності «Енергоатому» у сфері використання ядерної енергії є: проектування ядерних установок або сховища для захоронення радіоактивних відходів; перевезення радіоактивних матеріалів; переробка, зберігання радіоактивних відходів; здійснення діяльності, пов'язаної з конкретним етапом життєвого циклу ядерної установки (проектування, будівництво, введення в експлуатацію ядерної установки та ін.). Предметом виробничої та господарської діяльності ДП «НАЕК «Енергоатом» є: виробництво, передавання та постачання електричної енергії; проектна та будівельна діяльність; операції у сфері поводження з небезпечними відходами; закупівля ядерного палива та ін.

Щодо юридичного статусу ДП «НАЕК «Енергоатом», то це державне підприємство є юридичною особою. «Енергоатом» має право створювати філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, погоджуючи питання про їх розміщення з відповідними органами місцевого самоврядування в установленому законодавством порядку. ДП «НАЕК «Енергоатом» відкриває в Україні та за її межами свої поточні, депозитні (в тому числі валютні) рахунки, може від власного імені укладати цивільно-правові угоди, набувати майнових та особистих немайнових прав, нести обов'язки, бути позивачем та відповідачем у суді.

Розглянемо більш детально правовий статус АЕС як відокремлених підрозділів державного підприємства «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом».

До складу відокремлених підрозділів Запорізької АЕС, Рівненської АЕС, Южно-Української АЕС та Хмельницької АЕС входять виробничі та функціональні структурні підрозділи відповідно до затвердженої організаційної структури.

Атомні електричні станції як відокремлені підрозділи не мають статусу юридичної особи, здійснюють свою діяльність від імені НАЕК «Енергоатом» на підставі діючого законодавства України, виконують частину функцій Компанії та користуються правами, які надані їм статутом ДП НАЕК «Енергоатом», Положеннями про відокремлені підрозділи АЕС та іншими організаційно-розпорядчими документами Компанії.

Як зазначається в Положенні про відокремлений підрозділ «Запорізька атомна електрична станція» державного підприємства «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом» (далі – Положення), для забезпечення виробничо-господарської діяльності відокремлений підрозділ в особі генерального директора та інших уповноважених посадових осіб здійснює від імені Компанії закупівлю товарів, робіт і послуг та укладає договори (контракти) в межах повноважень, визначених довіреностями.

Як видно з п. 2.4 Положення, Компанія делегує керівнику відокремленого підрозділу право представляти її інтереси в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органах, судах, у відносинах з підприємцями, установами, організаціями будь-якої форми власності, з іншими юридичними і фізичними особами в межах діяльності відокремленого підрозділу. Представництво здійснюється керівником або іншою посадовою особою відокремленого підрозділу на підставі довіреності, виданої президентом Компанії, в якій визначаються обсяг повноважень щодо здійснення юридичних дій (правочинів) від імені Компанії та межі управління майном, яким наділений відокремлений підрозділ.

Відокремлений підрозділ, як зазначається у п. 3.1 Положення, здійснює господарську діяльність та діяльність у сфері використання ядерної енергії на підставі дозволів та ліцензій, отриманих у встановленому порядку ДП НАЕК

«Енергоатом», у рамках своїх повноважень, встановлених чинним законодавством України, нормами та правилами з ядерної безпеки, установчими, виробничими та організаційно-розпорядчими документами ДП НАЕК «Енергоатом», Положенням про відокремлений підрозділ та умовами зазначених дозволів та ліцензій.

Основною метою діяльності відокремленого підрозділу Запорізька АЕС є безпечно та ефективно виробництво електричної та теплової енергії. Відповідно до чинного законодавства України, відокремлені підрозділи атомних електричних станцій здійснюють діяльність у сфері використання ядерної енергії таких видів: перевезення радіоактивних матеріалів, зберігання відпрацьованого ядерного палива, переробка, зберігання радіоактивних відходів, експлуатація ядерної установки та ін.

Управління відокремленим підрозділом є складовою характеристикою правового статусу атомних електричних станцій України. Отож, керівником відокремленого підрозділу є генеральний директор, який управляє відокремленим підрозділом в межах повноважень, наданих йому Статутом Компанії, Положенням про відокремлений підрозділ АЕС, довіреністю президента ДП НАЕК «Енергоатом», виробничими та організаційно-розпорядчими документами Компанії. Згідно з Положенням (п. 4.3), генеральний директор призначається на посаду та звільняється з посади президентом ДП НАЕК «Енергоатом» за погодженням з Міністерством палива та енергетики України.

Генеральний директор приймає рішення з усіх питань, що віднесені до сфери діяльності та компетенції відокремленого підрозділу, організовує та контролює його діяльність. Генеральний директор реалізує права та обов'язки, покладені на нього, несе відповідальність за результати діяльності відокремленого підрозділу і забезпечення безпечної експлуатації АЕС відповідно до норм, правил, стандартів з ядерної і радіаційної безпеки згідно з чинним законодавством України (п. 4.6 Положення).

Наступною складовою правового статусу учасника господарських відносин є майнова база відокремленого підрозділу. Майно відокремленого підрозділу становлять основні засоби, оборотні і необоротні, матеріальні і нематеріальні активи, грошові кошти, а також інші цінності, вартість яких відображається в бухгалтерському обліку відокремленого підрозділу. Майно відокремленого підрозділу АЕС перебуває у державній власності, закріплене за Компанією (НАЕК «Енергоатом») на праві господарського відання і надається їй Компанією у використання для здійснення господарської діяльності відповідно до чинного законодавства України.

У п. 5.4 Положення зазначається, що відокремлений підрозділ має право від імені та в інтересах Компанії продавати, передавати безоплатно юридичним особам державної або комунальної форми власності, а також здавати в оренду юридичним і фізичним особам приміщення, устаткування, пристрої, транспортні засоби, інвентар та інші матеріальні цінності, які закріплені за відокремленим підрозділом, та списувати їх з балансу в порядку, встановленому чинним законодавством України та організаційно-розпорядчими документами Компанії.

Як випливає з вищесказаного, діяльність відокремлених підрозділів АЕС не є самостійною та ініціативною, оскільки здійснюється від імені юридичної особи ДП «НАЕК «Енергоатом» та на визначених нею напрямках.

Отже, при характеристиці правового статусу учасника (суб'єкта) господарських відносин, крім його прав і обов'язків (господарської компетенції), розглядають питання утворення і припинення діяльності такого суб'єкта, умови його організації та діяльності, питання організаційно-правової форми, управління, структури, майнової бази, відповідальності та інші, що характеризують положення даного суб'єкта в системі економічних відносин.

Таким чином, господарська компетенція є елементом, частиною правового статусу суб'єкта господарювання. Правовий статус АЕС як відокремлених підрозділів значно вужчий, ніж правовий статус НАЕК «Енергоатом».

ЛІТЕРАТУРА

1. Юридична енциклопедія. – К.: Українська енцикл. ім. М.П. Бажана, 1998. – Т. 5. – 736 с.
2. Алексеев С.С. Азбука. Теория. Философия. Опыт комплексного исследования / С.С. Алексеев. – М.: Статут, 1999. – 711 с.
3. Большой юридический словарь / под ред. А.Я. Сухарева, В.Д. Зорькина, В.Е. Крутских. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 790 с.
4. Бобкова А.Г. Правовое обеспечение рекреационной деятельности : [моногр.] / А.Г. Бобкова. – Донецк: Юго-Восток, 2000. – 308 с.
5. Гринюк Р.Ф. Правовой статус коммунальных предприятий в Украине : [моногр.] / Р.Ф. Гринюк. – Донецк: Дельта, 2002. – 183 с.
6. Вінник О.М. Господарське право: навч. посіб. / О.М. Вінник – К.: Правова єдність, 2009. – 766 с.
7. Господарське право: практикум / [Щербина В.С., Пронська Г.В., Вінник О.М. та ін.]; за заг. ред. В.С. Щербини. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 416 с.
8. Грудницька С.М. Господарська правосуб'єктність державних підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / С.М. Грудницька. – Донецьк, 2012. – 34 с.
9. Грудницкая С.Н. Хозяйственная правосубъектность государственных предприятий: проблемы теории и практики : [моногр.] / С.Н. Грудницкая. – Донецк: Юго-Восток, Лтд, 2011. – 428 с.
10. Щербина В.С. Господарське право : [підручник] / В.С. Щербина – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 656 с.
11. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права: моногр. / В.С. Щербина. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 264 с.